

Łukasz Kamiński

Zaproszenie do wędrówki po mitologii japońskiej

Humanistyka i Przyrodoznawstwo 18, 429-432

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZAPROSZENIE DO WĘDRÓWKI PO MITOLOGII JAPOŃSKIEJ

Agnieszka Kozyra, *Mitologia japońska. Opowieści o bogach i demonach. Konteksty kulturowe. Historia i współczesność*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa – Bielsko-Biała 2011, ss. 544.

Mitologię japońską Agnieszki Kozyry można traktować jako ciekawy suplement do wcześniejszych prac tej autorki, takich jak *Filozofia zen*¹, *Estetyka zen*², *Samurajskie chrześcijaństwo*³ czy też *Filozofia nicości Kitaro Nishidy*⁴. Pierwsza z nich jest próbą ujęcia buddyzmu zen w perspektywie filozoficznej, holistycznej, akademickiej. Dodajmy, że próbą w pełni udaną, oczywiście na tyle, na ile można w ogóle skonstruować system filozoficzny z nieuchwytnego i nieopisywalnego zjawiska, jakim jest zen. Kluczem do filozofii zen ma być logika paradoksu, co postulował japoński filozof Kitaro Nishida (1870–1966), a co Kozyra dogłębnie analizuje w swojej rozprawie habilitacyjnej. *Estetyka zen*⁵ to kontynuacja *Filozofii zen*, czyli kolejny krok w opisywaniu tego zjawiska, ale tym razem autorka skupiła się bardziej na estetycznym obliczu zen, badając takie formy sztuki, jak teatr nō, malarstwo tuszem czy ogrody kamienne. Przyniosło to interesujące rezultaty w postaci opisywania rzeczywistości poprzez paradoks oraz opisu *satori*⁶ przy użyciu wybranych przez autorkę form sztuki.

Mitologię japońską można odczytywać na dwa sposoby. Pierwszy: po prostu jako rzetelne wprowadzenie do historii kultury i sztuki oraz mitów Japonii, jako przewodnik dla Europejczyka zafascynowanego coraz częściej pojawiającymi się w naszej kulturze motywami japońskimi, literaturą i kinematografią azjatycką, poezją haiku oraz innymi przejawami kultury Kraju Kwitnącej Wiśni.

¹ Zob. A. Kozyra, *Filozofia zen*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004.

² A. Kozyra, *Estetyka zen*, Trio, Biblioteka Fundacji im. Takashimy, Warszawa 2010.

³ A. Kozyra, *Samurajskie chrześcijaństwo*, Wyd. Akademickie Dialog, Warszawa 1995.

⁴ A. Kozyra, *Filozofia nicości Kitaro Nishidy*, Nozomi, Warszawa 2007.

⁵ *Estetykę zen* recenzowałem w: Ł. Kamiński, *Kamienne ogrody, herbata, teatr nō i paradoks czyli o sztuce zen*, „Humanistyka i Przyrodoznawstwo” 2011, nr 17, Wyd. UWM, Olsztyn 2011, s. 431–436.

⁶ Japoński rodzaj oświecenia osiągnany na drodze medytacji oraz studiowania *koanów* – pytań-lamigłówek napisanych na bazie logiki paradoksu.

Drugi sposób: w połączeniu z poprzednimi pracami Kozyry oraz publikacjami innych autorów poruszających tematykę buddyzmu zen, np. *Wprowadzeniem do buddyzmu zen*⁷, *Buddyzmem zen i psychoanalizą*⁸ i innymi. Mam tu na myśli umiejętne odczytywanie i wpisanie zdobytych z *Mitologii* informacji w koherentny system pojęć dotyczących filozofii zen i o rozszerzenie wiedzy na temat myśli i kultury japońskiej.

Czytając najnowszą książkę Agnieszki Kozyry możemy wyszczególnić najważniejsze wątki: mitologiczne, filozoficzne, estetyczne, filozofii religii, etyczne, a także feministyczne. Wyróżniamy dwa rodzaje mitologii: oficjalną i popularną. Mitologia oficjalna czerpie ze starożytnych podań dworskich, zaś popularna jest połączeniem różnego rodzaju podań i legend przekazywanych ustnie oraz wątków pochodzących z tradycji buddyjskiej, mającej swój początek w Indiach.

Między sacrum a profanum jest fragmentem wyjaśniającym związek człowieka z bóstwem. Jak zauważa Kozyra, podział między sferą profanum a sacrum w zen nie jest tak wyraźny jak w przypadku chrześcijaństwa, co więcej można nawet powiedzieć, że wszystko – zarówno świat bogów, jak i świat ludzi – należy do sfery sacrum. Wynika to głównie z doktryny sintoizmu – w wielkim uproszczeniu – oficjalnej religii Japonii, której jednym z postulatów jest teza, że człowiek jest istotą czystą, bytem bez winy. Niekonkretny podział na sacrum i profanum przywołuje na myśl monistyczny charakter buddyzmu oraz zasadę zniesienia wszelkiego dualizmu, tak epistemologicznego i ontologicznego, jak aksjologicznego i etycznego⁹, do którego dochodzi w wyniku osiągnięcia wspomnianego już stanu *satori*.

Kolejnym interesującym wątkiem jest etyka sintoistyczna i pojęcie złego czynu (s. 17). Jak zauważa Kozyra: z ustaleń sintoizmu¹⁰ można wysnuć wniosek, że do naruszenia sfery tabu przez ludzi dochodzi nieświadomie. Istotne natomiast, by przywrócić pierwotny porządek utracony poprzez zły czyn.

Następne zagadnienie z zakresu etyki podejmuje fragment *Patos rzeczy a etyka konfucjańska*. Tu zaciekawia przede wszystkim pojęcie patosu *mono no aware*: „*Mono no aware* w literaturze okresu Heian jest estetyczną kategorią o silnych buddyjskich konotacjach, oznaczającą mocne odczuwanie efemerycznego piękna otaczającego świata, które prowadzi do pogodzenia się z przemijaniem”

⁷ D.T. Suzuki, *Wprowadzenie do buddyzmu zen*, przeł. M. i A. Grabowscy, Rebis, Poznań 2004.

⁸ E. Fromm, D.T. Suzuki, R. De Martino, *Buddyzm zen i psychoanaliza*, przeł. M. Macako, Rebis, Poznań 2000.

⁹ Zob. też Ł. Kamiński, *Aracjonalizm buddyzmu zen jako alternatywa dla europejskiej myśli filozoficznej*, (w:) *Filozofia współczesna. W poszukiwaniu alternatywności*, red. A. Dobies i B. Kazimierzczak, Instytut Filozofii UWM, Olsztyn 2012, s. 13–25.

¹⁰ Za A. Kozyrą: *shintō*, czyli „droga bogów”, odnosi się do tradycyjnych wierzeń Japonii w przeciwieństwie do *butsudō*, czyli „drogi buddów”, oznaczającego religię spoza Japonii.

(s. 19). Motoori Norinaga (1730–1801) połączył patos rzeczy z moralnością, gdyż odczuwanie *mono no aware* to wyraz empatii, współodczuwania z całym światem, a co za tym idzie – również tolerancji, która rodzi się właśnie z empatii. Można tu dostrzec głęboki związek między mocnym (współ)odczuwaniem w patosie rzeczy a stanem *satori*, podczas którego dochodzi do zniesienia podziału na podmiot i przedmiot poznania – na zasadzie logiki paradoksowej człowiek jest i nie jest tym samym jednocześnie. Jest człowiekiem i całym światem. Motoori „uważał, że dzięki odczuwaniu »patosu rzeczy« człowiek jest w stanie przewyciężyć swój egoizm i odkryć w sobie źródło prawdziwego dobra” (s. 19). Trudno nie porównać tych słów do „wielkiego miłosierdzia” w etyce paradoksowej zen¹¹, gdzie również jest mowa o przewyciężeniu egoizmu i współodczuwaniu.

Szkoła narodowa filozoficzna i filologiczna, refleksja nad shintō to fragment informujący o dążeniu przedstawicieli szkoły narodowej do utworzenia systemu metafizycznego i studiowania literatury japońskiej i innych starożytnych tekstów w celach komparatystycznych.

Interesujący jest fragment dotyczący bóstw Izanami i Izanagi. Ta para demiurgów poprzez akt seksualny tworzy nieożywione rodzaje przyrody, takie jak góry czy wyspy. Jest to ciekawe nawiązanie do Demiurga Platona.

Wątek feministyczny pojawia się w części dotyczącej bogini Amaterasu. Kozyra cytuje japońską feministkę Hiratsukę Raichō (1886–1971), która pisała, że kiedyś „kobieta była słońcem” – odwołując się do postaci Amaterasu.

Jeśli chcemy poszukać odniesień mitologicznych do buddyzmu zen, to istotny jest fragment dotyczący Hoiteia – jednego z siedmiu bogów szczęścia, jedyne go wśród nich mistrza zen. Hoitei przedstawiany był jako zawsze uśmiechnięty, tęgi mnich z nieodłącznym płóciennym workiem, dlatego nazywano go „Śmiejącym się Buddą”. Możemy tu zauważyć paralełę pomiędzy nim a śmiejącym się filozofem Demokrytem. Na uwagę zasługuje też odniesienie do doświadczenia oświecenia (*satori*) i zniesienia dualizmu epistemologicznego (s. 203) oraz fragment o ascetach umartwiających się w celu uzyskania buddyjskiego oświecenia i nadnaturalnych mocy (s. 240–265).

Ciekawym przykładem jest fotografia współczesnego kamiennego ogrodu przy świątyni Tōfukuiji w Kioto (s. 260). Zaznajomieni z *Estetyką zen* Kozyry odnajdą bez trudu analogie do przedstawiania rzeczywistości według myśli buddyzmu zen za pomocą kamiennych ogrodów.

Japońskie definicje duszy to fragment (s. 270–271) przedstawiający nie tylko wierzenia Japończyków na temat duszy zarówno ludzi żywych, jak i umarłych, lecz również uświadamiający czytelnikowi wpływ, jaki owe wierzenia wywarły na japońską wizję świata oraz literaturę i kulturę.

¹¹ Zob. *Wielkie miłosierdzie jako ideał etyczny*, (w:) A. Kozyra *Filozofia zen...*, s. 265–271.

Bardzo dobrym przykładem z dziedziny estetyki jest legenda o Bezuchym Hōichim, na podstawie której nakręcono trzygodzinne, nagrodzone w Cannes arcydzieło w reżyserii Masaki Kobayashiego (1916–1996) *Kwaidan – Opowieści niesamowite* (1964). Przejście japońskiej myśli z pogranicza filozofii i mitów do kinematografii bardzo dobrze ukazuje też film *Rashōmon* mistrza Kurosawy (1910–1998) z 1950 r., który opowiada historię morderstwa z perspektywy różnych uczestników tego zajścia. „W skomplikowanej historii opowiedzianej z kilku punktów widzenia trudno się doszukać prawdy obiektywnej, zamiast niej autor przedstawił subiektywne prawdy, w które chcą wierzyć poszczególne postaci...” (s. 316). Jest to doskonały przykład relatywizmu ukazany poprzez dzieło filmowe¹².

Interesującym fragmentem jest część dotycząca *Wodników* (s. 331–347), a w szczególności *Filozofia życia* (s. 343). Wodniki (*kappa*), przedstawiane głównie jako groźne stworzenia wodne, pojawiają się w opowiadaniu Akutagawy Rynosuke (1892–1927). „Najpotężniejszą religią w krainie *kapp* jest modernizm rozumiany jako filozofia życia [...], bohater odwiedza pewnego dnia wielką świątynię tego wyznania, w której oddaje się cześć między innymi takim filozofom, jak Nietzsche, Wagner i Tołstoj” (s. 343).

Tak jak filozofia w antycznej Grecji swoje korzenie miała w mitach greckich i orfickich, i stopniowo odcinała się coraz bardziej od takiego sposobu wyjaśniania, kierując się powoli ku myśleniu racjonalistycznemu, tak też myśl japońska czerpała z mitologii swego regionu. Opisując filozofię zen, dobrze jest mieć tę świadomość, dlatego lektura *Mitologii japońskiej*, prawdopodobnie najszerszego w Polsce opracowania na ten temat, może być tak przydatna dla wszystkich zainteresowanych myślą japońską i zen.

Lukasz Kamiński

---

¹² Subdziedziną estetyki, która zajmuje się podstawowymi pytaniami filozoficznymi, ale przy użyciu filmów jako podstawowych narzędzi filozofowania, jest filozofia filmu.